

Karlíková, Marcela; Blažek, Václav

[Kortlandt, Frederik. Italo-Celtic origins and prehistoric development of the Irish language]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2008,
vol. 57, iss. A56, pp. 259-261

ISBN 978-80-210-4617-7

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100795>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

chuti a zájmu. Jak sám říká v úvodu, nejde o systematický výklad principů srovnávání ani o úvod do retrospektivní lingvistiky. Cílovým čtenářem je tedy patrně ten, kdo je již o základních věcech poučen odjinud. Potom je ovšem škoda, že autor (opět deklarativně v úvodu) rezignoval na důslednější uvádění a rozbor různých koncepcí. Právě tam, kde to dělá (hodnocení různých verzí indoevropské bajky, tři fáze mladogramatického pojmání hláskového zákona), je totiž jeho text nejzajímavější a nejlépe naplňuje představu o tom, co by mělo být v publikaci, která je spojením víceméně samostatných statí k vybraným, vzájemně souvisejícím tématům.

Druhá kniha je oproti první rozsáhlejší co do pojímané látky, ale dojmu ucelenosti tentokrát brání zvolená forma abecedního glosáře. Jako soustavný výklad jí z principu chápat nelze, ten by byl možný v případě tematického řazení. Bude si v ní tedy patrně číst ten, kdo se potřebuje seznámit s konkrétním jevem nebo si jej chce prostě na příkladu připomenout či ozřejmit.

Mělo-li by být vyplněno prázdné místo, které bylo na konci obou publikací vyhrazeno na poznámky, vepsali bychom do něj v obou případech jednu a touž otázku: proč není citován Adolf Erhart? Chápeme, že autor představuje v textu především ty práce, kterými byly ovlivněny jeho vlastní názory a přístup k indoeuropeistice. Nicméně vzhledem k netajené ambici sloužit částečně jako studijní texty by Vavrouškovým publikacím citace prací největšího českého indoeuropeisty slušely. Autor sám říká, že v bibliografii uvádí produkci posledních zhruba dvaceti let. Avšak právě v indoeuropeistice snad více než kde jinde platí, že neexistují staré a nové myšlenky, ale myšlenky nepřínosné a přínosné. A i pokud nás nezaujme Erhartův přístup, můžeme na jeho pracích alespoň s úžasem pozorovat, jak lze psát precizní vědecký text...

Příspěvek vznikl v rámci projektu MŠMT ČR LC546.

Vít Boček
vitbocek@gmail.com

Frederik Kortlandt: Italo-Celtic origins and prehistoric development of the Irish language. Amsterdam – New York: Rodopi 2007, s.215. ISBN – 13: 978-90-420-2177-8

Jako čtrnáctý svazek v řadě *Leiden Studies in Indo-European* vyšel r. 2007 soubor keltistických statí všestranného nizozemského indoeuropeisty, armenisty, slavisty, baltisty a keltisty Frederika Kortlandta. Publikace, kterou autor věnoval památce svého přítele, významného keltisty Davida Greena, obsahuje 17 článků, jež se zabývají zejména vývojem keltského hláskosloví a jeho relativní chronologií a morfologií staroirského slovesa; další nabízejí autorův pohled na problematiku příbuznosti a shod italských a keltských jazyků. Jako appendix navíc Kortlandt připojil paradigmatu staroirského slovesa s konstrukcemi koncovek na úrovni ostrovní protokeltštiny.

Nejstarší článek pochází z roku 1978, dva nejmladší jsou datovány rokem 2006; ty také, na rozdíl od příspěvků starších, které už byly zveřejněny (povětšinou v *Ériu* nebo v *Études Celtiques*), jsou publikovány zde poprvé. Témata jednotlivých článků se mohou zdát poněkud roztržité, neboť Kortlandt se zabývá Lachmannovým zákonem (dokonce ve dvou příspěvcích: **Lachmann's law**, s.87–89 a **Lachmann's law again**, s.121–123), staroirskými mutacemi (**Phonemicization and rephonemicization of the Old Irish mutations**, s.51–64) či specifickými staroirskými hláskoslovnými rysy jako hypotetickou apokopou **-i* (**The alleged early apocope of *-i in Celtic**, s.99–106) a vývojem **w* ve slabice po přízvuku (**Posttonic *w in Old Irish**, s.75–79), aby se v dalších příspěvcích zamýšlel nad výkladem staroirských výrazů *ol a feda* (**Old Irish ol 'inquit'**, s.113–115 a **Old Irish feda, gen. fedot 'Lord' and the 1st sg. absolute ending -a in subjunctives and futures**, s.129–132). Velká skupina článků se sice věnuje různým otázkám staroirského slovesa, např. rozboru absolutních a konjugovaných koncovek, opozici tematických a atematických sloves či původu subjunktivu a futura (**The Old Irish absolute and conjunct endings and question of relative chronology**, s.1–23; **Old**

Irish subjunctives and futures and their Proto-Indo-European origins, s. 65–74; **Absolute and conjunct again**, s. 91–97; **Thematic and athematic verb forms in Old Irish**, s. 107–111; **Three notes on the Old Irish verb**, s. 125–128; **More on the Celtic verb**, s. 133–147), přesto můžeme být překvapeni zdánlivě chaotickým začleněním článku o původu slovanského imperfekta (**The origin of the Slavic imperfect**, s. 81–85). Mozaiku článků doplňují příspěvky k diskuzi o společném původu keltských a italských jazyků (**More evidence for Italo-Celtic**, s. 25–50, a **Italo-Celtic**, s. 149–157); k nim vlastně patří i obě připomínky k Lachmannovu zákonu.

Pozornějšímu čtenáři však určitě neunikne Kortlandtovo stěžejní téma, které se jako červená nit táhne už od prvního zařazeného článku z roku 1978 až k nejnovějším poznámkám, a tím je relativní chronologie hláskových změn na cestě od protokeltštiny ke staré irštině. Na začátku si stanovil scénář o 22 bodech, který vlastně ve všech svých dalších keltistických pracích a úvahách precizuje a koriguje. Zároveň v nich reaguje i na připomínky a případné odlišné chronologie ostatních badatelů. Tak můžeme například sledovat jeho polemiku s kolegym Peterem Schrijverem a Kimem McConem (např. s. 99–106). V článku **On the relative chronology of Celtic sound changes** (s. 117–120) přímo reaguje na McConovu konkurenční chronologii hláskových změn a srovnává ji se svou. Dalším Kortlandtovým velkým tématem, které se prolíná snad všemi jeho uvedenými pracemi, je, jak už z výše napsaného vyplývá, zkoumání staroirského slovesa, výklad původu jeho jednotlivých forem a typů a jejich vztah k indoevropským protějškům. To ospravedlňuje i zařazení statě o původu slovanského imperfekta. V této oblasti se nejčastěji vyrovnává s názory amerického indoeuropeisty Warrena Cowgilla (např. s. 91–97); nověji pak reaguje např. na monografii o keltském slovese Stefana Schumachera (s. 137–140). Kortlandt však dokáže být poctivý i sám k sobě, o tom svědčí jeho schopnost přiznat vlastní chyby a často přehodnotit svá původní stanoviska; souhrnně nám přehled svých „starých hříchů“ podává na s. 146–47.

Posledním velkým okruhem, kterému se Kortlandt soustavně věnuje, je verifikace tzv. italo-keltské hypotézy. Zde vychází z Cowgillových tezí (formulovány v příspěvku Warrena Cowgilla, *Italic and Celtic superlatives and the dialects of Indo-European*, *Indo-European and Indo-Europeans*, Philadelphia 1970, s. 113–153) a předpokládá „relativně krátkou dobu společného vývoje následovanou dlouhým obdobím divergence“ (s. 25). Ze společných rysů si Kortlandt na stranách 25–50 všímá krácení původních ie. dlouhých nepřízvučných kořenových vokálů v italských, keltských a částečně i germánských a baltoslovanských jazycích oproti zachování délky v řečtině a sanskrutu. Zprostředkovává tak západním badatelům v té době (článek byl napsán roku 1980) více méně neznámé poznatky k dané tématice od ruských lingvistů V.A. Dyba a Illiče-Svityče, opatřené svým vlastním komentářem a dále výkladem o italských a keltských slovesných tvarech media a pasiva. K italo-keltským otázkám se Kortlandt vrátil znovu po čtvrtstoletí (nepočítáme-li mezitím napsané dvě poznámky k Lachmannovu zákonu) a zaměřil se na nejrůznější slovesné tvary v těchto jazycích, aby na základě jejich analýzy konstatoval, že italské a keltské jazyky reprezentují archaickou větev indoevropského prajazyka, která se nepodílela na většině inovací indoevropského jazykového centra, jako např. na vzniku propracovaného systému media. Dodává, že ačkoli italské a keltské jazyky nevykazují mnoho specificky sdílených změn, podle jeho názoru se obě větve vyvíjely paralelně a zachovávají tak svědectví o původní struktuře společného prajazyka (s. 157). Přidává se tím k zastáncům tzv. marginální teorie.

Frederik Kortlandt je znám jako velice plodný autor, který dokáže z detailní analýzy zdánlivě dílčích jevů odvodit významná zobecnění. Právě takovou generalizaci, uvedenou navíc do paradigmatického systému, zde představuje **Appendix** (s. 159–178), věnovaný projekci staroirských slovesných paradigmát do úrovně ‘ostrovního keltského prajazyka’. Jako příklad uvedme přezens slovesa *berid* „nese, přináší“ (s. 13–14, 160):

Závěrem s potěšením konstatujeme, že Kortlandtova publikace shrnuje a precizuje jeho názory roztržité do řady periodik a sborníků a ilustruje jeho lingvistickou invenci i erudici, z níž už desetiletí těží nejen leidenská indoevopeistická škola.

	absolutní	keltský	pozdní ie.	konjugovaný	*keltský	pozdní ie.
1.sg.	<i>biru</i>	* <i>berōs</i>	* <i>b^herō+est</i>	<i>-biur</i>	* <i>berō</i>	* <i>b^herō</i>
2.sg.	<i>biri</i>	* <i>bereis</i>	* <i>b^herei+est</i>	<i>-bir</i>	* <i>berei</i>	* <i>b^herei</i>
3.sg.	<i>berid¹⁾</i>	* <i>bere[ti]/s¹⁾</i>	* <i>b^heret+est</i>	<i>-beir</i>	* <i>bere</i>	* <i>b^here</i>
rel.	<i>beres</i>	* <i>bere[s]/so</i>	* <i>b^heret+est+so</i>			
1.pl.	<i>bermai</i>	* <i>beromos[i]s</i>	* <i>b^heromos+est</i>	<i>-beram</i>	* <i>beromos</i>	* <i>b^heromos</i>
rel.	<i>bermae</i>	* <i>beromoses</i>	* <i>b^heromos+est+so</i>			
2. pl.	<i>beirthe</i>	* <i>bereteses</i>	* <i>b^heretes+est</i>	<i>-berid</i>	* <i>beretes</i>	* <i>b^heretes</i>
3. pl.	<i>berait</i>	* <i>berontes</i>	* <i>b^heront+est</i>	<i>-berat</i>	* <i>beront[o]</i>	* <i>b^heronto</i>
rel.	<i>bertae</i>	* <i>beronteso</i>	* <i>b^heront+est+so</i>			

¹⁾ Očekávaný goidelský tvar **bereh* byl pod paradigmatickým tlakem nahrazen formou **bereðih*.

Pozn.: F. Kortland akceptuje ideu W. Cowgilla, že ono sigmatické rozšíření absolutních tvarů představuje primárně sponu **est*. K nim se podle Kortlandta v relativních formách ještě přidává zájmený element **so*, jak dokumentuje syntakticky staroirská věta:

in fer tete „muž, jenž jde“ < kelt. **sindos wiros steikti so* (s. 21)

Recenze vznikla pod záštitou Centra pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních (MSM 0021622435).

Marcela Karlíková – Václav Blažek
marci.vondrova@centrum.cz, blazek@phil.muni.cz

Wojciech Smoczyński: Laringalų teorija ir lietuvių kalba. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas 2006. (Bibliotheca Salensis. 2.) 295 s. ISBN 978-9955-704-17-1

Irena Sawicka: Arealinés fonetikos (fonetinés geografijos) įvadas. Pietryčių Europos fonetinių problemų pagrindu. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas 2007. (Bibliotheca Salensis. 3.) 151 s. ISBN 978-9955-704-33-1

Laryngální teorie představuje nepostradatelnou výbavu každého indoeuropeisty i toho, kdo se z historickosrovnávacího hlediska zabývá jednotlivými indoevropskými filologiemi. Lituanisté teď mají k dispozici dobrou příručku varšavského profesora baltistiky a srovnávací jazykovědy Wojciecha Smoczyńskiego, pojednávající o litevštině právě z hlediska laryngální teorie. Tu či onde lze se Smoczyńským nesouhlasit, ale to není důležité. Důležitý je přehledně shromážděný materiál, srozumitelně vyložená laryngální teorie, účelná bibliografie.

Podobně zajímavé téma má knížka toruňské slavistky Ireny Sawické uvádějící na základě fonologických otázek jazyků jihovýchodní Evropy do areálové fonologie. Jako u Smoczyńskiego by mohlo být i tady něco jinak, něco by se mohlo doplnit (např. kapitole o jazykových svazech by býval slušel přehledový text M. Nekuly: Sprachbund und Sprachtyp. In: *Prager Strukturalismus*. Heidelberg 2003, 79–103), ale důležitý je pěkně utříděný materiál, řada podnětů pro další úvahy, odkazy na další literaturu.

A k tomu dostane čtenář i něco navíc: mimořádně typograficky povedené svazky potvrzují, že i z četby vědeckých knih lze mít všestranný estetický požitek. Autorům děkujeme za jejich texty, vydavateli řady Bibliotheca Salensis Axelu Holvoetovi za jeho péči, knihy doporučujeme každému zájemci (objednat je lze na adrese <http://www.lki.lt>) a ovšem těšíme se na ohlášený další svazek této užitečné řady, který má velmi slibné téma, totiž úvod do gramatické typologie, i renomovaného autora, totiž Vladimira Plungiana.

Bohumil Výkypěl